

Sylwia Butkiewicz¹

Instytut Socjologii Uniwersytetu
Jagiellońskiego w Krakowie
ORCID: 0009-0003-7882-4990

Zasady i przebieg wsparcia studentów z niepełnosprawnościami na polskich uczelniach wyższych²

Streszczenie

Studenci z niepełnosprawnościami stanowią integralną część społeczności studenckiej na większości polskich uczelni wyższych. W celu zapewnienia konstytucyjnego prawa do edukacji z poszanowaniem zasady równości, uczelnie zobowiązane są do podejmowania działań mających wspierać studentów z niepełnosprawnościami oraz zapewniać dostępność wszystkich aspektów działalności uczelni.

Niniejsza praca podejmuje zagadnienie działalności jednostek odpowiedzialnych za realizację wsparcia studentów z niepełnosprawnościami na polskich uczelniach publicznych i niepublicznych. Badanie zostało przeprowadzone metodą ilościową, natomiast techniką badawczą był wspomagany komputerowo wywiad przy pomocy strony WWW (Computer-assisted web interviewing, CAWI). Dokonano analizy działalności uczelnianych jednostek świadczących wsparcie studentom z niepełnosprawnościami w zakresie funkcjonowania oraz dostępności (architektonicznej, procesu kształcenia, proceduralnej, komunikacyjno-informacyjnej, społecznej) uczelni. Wyniki przeprowadzonych analiz wskazują, iż badane jednostki świadczące pomoc studentom z niepełnosprawnościami oferują liczne instrumenty wsparcia oraz podejmują aktywny wysiłek w celu zwiększenia jakości oraz rozszerzenia oferty świadczonych usług.

¹ Autorka, Sylwia Butkiewicz, jest Laureatką XIX edycji organizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych Ogólnopolskiego Konkursu „Otwarte Drzwi” na najlepsze prace magisterskie i doktorskie, których tematem badawczym jest zagadnienie niepełnosprawności w wymiarze społecznym, zawodowym lub zdrowotnym. Jej praca magisterska zatytułowana „Analiza działań wspierających studentów z niepełnosprawnościami na polskich uczelniach wyższych” napisana pod kierunkiem dr. hab. Marcina Kocóra, prof. UJ, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, zajęła II miejsce w kategorii prac magisterskich o tematyce dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami. Aktualnie Autorka skupia się na działalności naukowej oraz wdrożeniowej z zakresu wykorzystania technologii druku 3D oraz VR w zastosowaniach dedykowanych dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Zainteresowania Autorki obejmują również zagadnienie wyrównywania szans edukacyjnych osób z niepełnosprawnościami w dostępie do procesu kształcenia i prowadzenia działalności naukowej.

² Autorski artykuł naukowy napisany na podstawie pracy magisterskiej nagrodzonej w XIX edycji organizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych Ogólnopolskiego Konkursu „Otwarte Drzwi” na najlepsze prace magisterskie i doktorskie, których tematem badawczym jest zagadnienie niepełnosprawności w wymiarze społecznym, zawodowym lub zdrowotnym. Praca magisterska obroniona w 2022 r., II miejsce w kategorii prac magisterskich o tematyce dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami; tytuł pracy: „Analiza działań wspierających studentów z niepełnosprawnościami na polskich uczelniach wyższych”; autor pracy: Sylwia Butkiewicz, Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie; promotor pracy: dr hab. Marcin Kocór, prof. UJ.

Słowa kluczowe:

studenci z niepełnosprawnościami, polskie uczelnie wyższe, jednostki uczelniane, dostępność, edukacja

Principles and Implementation of the Support of Students with Disabilities at Polish Higher Education Institutions

Summary

Students with disabilities are an integral part of the student community at most Polish higher education institutions. In order to ensure their constitutional right to education in compliance with the principle of equality, HEIs are obliged to take measures to support students with disabilities and ensure accessibility of all aspects of HEI activities.

This study addresses the subject of the operation of departments responsible for providing support to students with disabilities at Polish public and non-public higher education institutions. The study was conducted using a quantitative method, and the survey technique consisted of computer-assisted web interview (CAWI). An analysis was made of the activities of HEIs providing support to students with disabilities in terms of performance, accessibility (architectural, educational process, procedural, communication and information, social) of HEIs. Results of the analysis indicate that the studied institutions assisting students with disabilities offer numerous instruments of support and are undertaking active efforts to increase the quality and expand the range of services provided.

Keywords:

students with disabilities, Polish higher education institutions, university institutions, accessibility, education

Edukacja osób z niepełnosprawnościami w polskim szkolnictwie wyższym

Związek uczelni wyższych oraz zjawiska niepełnosprawności posiada złożony i wieloaspektowy charakter. Uczelnie są podmiotami aktywnie wpływającymi na sytuację osób z niepełnosprawnościami – zarówno w perspektywie globalnej, m.in. poprzez uczestnictwo w debacie publicznej, publikowanie badań naukowych, lecz przede wszystkim w perspektywie lokalnej – podejmując działania i wdrażając rozwiązania skierowane do studentów, jak i pracowników uczelni. W celu zachowania rzetelności analizy działań uczelni skierowanych do osób z niepełnosprawnościami kluczowe jest zatem dokładniejsze przedstawienie różnych kontekstów, w ramach których wchodzi one w interakcje z niepełnosprawnością i osobami z niepełnosprawnościami.

Podstawowym obszarem działalności uczelni jest kształcenie osób podejmujących studia w ramach oferowanych kierunków. Aspekt edukacyjny działalności uczelni skupia również najwięcej wysiłków ukierunkowanych na usuwanie barier dostępności. W kontekście osób z niepełnosprawnościami, kształcenie akademickie posiada rolę wykraczającą poza sam proces przekazywania wiedzy. Edukacja akademicka dla osób z niepełnosprawnościami pełni również funkcję rehabilitacji zawodowej – sprzyjając adaptacji, podnosząc kompetencje, wspierając integrację społeczną oraz eliminując bariery psychologiczne.

W kontekście społecznym uczelnie odgrywają istotną rolę w propagowaniu wiedzy o niepełnosprawności oraz pozytywnych, opartych na zrozumieniu, postaw społecznych wobec osób z niepełnosprawnościami. Dla osób z niepełnosprawnościami uzyskanie wyższego wykształcenia może stanowić kluczowy krok w dążeniu do samodzielności oraz samorealizacji, niezbędnych do pełnej integracji społecznej na równych zasadach.

Środowisko akademickie jest szczególnie korzystne dla podejmowania inicjatyw wspierających osoby z niepełnosprawnościami, z racji otwartości i znacznego zaangażowania społecznego. Wykładowcy akademicy zajmujący się tematyką niepełnosprawności nierzadko łączą perspektywę teoretyczną związaną z ich pracą badawczą, jak i osobiste doświadczenie płynące z bezpośredniego kontaktu ze studentami z niepełnosprawnościami. Badacze zajmujący się socjologią niepełnosprawności i pedagogiką specjalną w środowisku akademickim odpowiadają za rozwijanie teoretycznych ram, które później mają wpływ na proces legislacyjny i kształtują ogólny obraz niepełnosprawności. Ponadto uczelnie wyższe w Polsce, w tym uczelnie publiczne, dysponują znaczną autonomią w zakresie zarządzania środkami finansowymi i organizacją kształcenia. Dlatego też, w przeciwieństwie do instytucji kształcenia niższego szczebla, uczelnie nie są uzależnione od decyzji podejmowanych w ramach administracji państwowej wrażliwej na bieżącą sytuację polityczną, a jednocześnie dysponują ekspertyzą konieczną do opracowywania i wdrażania zmian w procesie kształcenia. Potencjalnie stwarza to możliwość zarówno dużej elastyczności decyzyjnej oraz planowania i realizacji działań perspektywicznych, obejmujących okresy wieloletnie, niezależnie od krajowych cykli wyborczych. Dzięki takim uwarunkowaniom uczelnie posiadają unikatową (w porównaniu do pozostałych instytucji oświaty) możliwość wprowadzania rozwiązań, zgodnych z aktualnie uznanymi modelami niepełnosprawności, w celu zwiększenia dostępności edukacji dla studentów z niepełnosprawnościami.

Jako przykłady działań wspierających studentów z niepełnosprawnościami można wymienić liczne inicjatywy, obejmujące między innymi: pomoc finansową, poradnictwo czy doradztwo zawodowe dla absolwentów. Rozpatrując zjawisko niepełnosprawności w kontekście modelu społecznego³ należy przyjąć, że trudności w funkcjonowaniu, których doświadczają studenci z niepełnosprawnościami, nie są bezpośrednim wynikiem uwarunkowań medycznych posiadanych niepełnosprawności, a ich interakcji z otoczeniem⁴. W takim ujęciu działania wspierające podejmowane przez uczelnie można rozpatrywać jako nakierowane na eliminację barier. W części opracowań przedstawiane są klasyfikacje wyróżniające precyzyjnie kategorie barier. Najczęściej przedstawiane są następujące bariery:

- ekonomiczne (niedostateczny dostęp do środków finansowych umożliwiających zaspokojenie potrzeb życiowych związanych z zakwaterowaniem, utrzymaniem się, opłaceniem rehabilitacji, transportu etc.),

³ M. A. Paszkowicz., M. Garbat, *Wykształcenie szansą awansu zawodowego osób niepełnosprawnych*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Kapitał ludzki i intelektualny*, red. M. G. Woźniak, Rzeszów, Katedra Mikroekonomii Wydziału Ekonomii Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005, s. 483–490

⁴ *Aktywność ekonomiczna ludności Polski 1 kwartał 2022 roku*, Główny Urząd Statystyczny, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5475/4/46/1/aktywnosc_ekonomiczna_1_kw_2022.pdf, [dostęp z dnia: 03.01.2024]

- psychologiczne (autobariery⁵; dotyczące postaw samych osób z niepełnosprawnościami – poczucie bezradności, brak wiary w siebie, unikanie podejmowania wyzwań, niska samoocena, niewykorzystywanie w pełni swoich umiejętności i zasobów),
- społeczne (krzywdzące stereotypy dotyczące niepełnosprawności, dyskryminacja, ostracyzm, nadopiekuńczość, wrogie postawy, brak zrozumienia inności i potrzeb wynikających z posiadanej niepełnosprawności, np. przeświadczenie, że student powinien dostosować się do uczelni, a nie uczelnia do potrzeb studenta, obniżanie/zawyżanie wymagań stawianych studentom z niepełnosprawnościami),
- komunikacyjne (niedostosowanie uczelnianych kanałów komunikacyjnych dla osób z niepełnosprawnościami sensorycznymi, brak lub niewystarczająca informacja o oferowanych przez uczelnie działaniach wspierających, pomijanie tematu niepełnosprawności w kampaniach promocyjnych uczelni, nieadekwatne pory i czas trwania dyżurów pracowników świadczących pomoc⁶),
- architektoniczne (fizyczne przeszkody w budynkach uczelni, niedostosowanie stanowisk w pracowniach, szlaków komunikacyjnych, duże dystanse pomiędzy budynkami w których odbywają się zajęcia).

Analizując zagadnienie barier, z jakimi spotykają się studenci z niepełnosprawnościami, należy również pamiętać, że bariery napotymane przez konkretnych studentów są uwarunkowane zarówno typem, jak i stopniem posiadanej niepełnosprawności. Alternatywą dla identyfikowania barier w kontekście dostępności jest podejście komplementarne, które koncentruje się na wskazywaniu potencjalnych dostosowań. Pomimo iż wskazane dostosowania są w znacznym stopniu odpowiednikami właściwych barier, to ich zakres jest szerszy ze względu na proaktywność i dążenie do zapobiegania powstawaniu ewentualnych ograniczeń.

W ramach realizacji założeń z zakresu zwiększania dostępności oraz niwelowania barier częstą praktyką jest powoływanie Pełnomocnika (lub Rzecznika) do spraw osób z niepełnosprawnościami. Do zakresu zadań Pełnomocników należy inicjowanie, koordynowanie i wydawanie opinii dotyczących działań mających na celu zwiększenie dostępności uczelni, ale także pomoc świadczona studentom z niepełnosprawnościami w zakresie indywidualnym – w ciągu całego procesu kształcenia, od rozpoczęcia postępowania rekrutacyjnego aż do momentu podjęcia przez absolwenta pracy zawodowej⁷.

Poza stanowiskiem Pełnomocnika lub Rzecznika ds. Osób z Niepełnosprawnościami część uczelni powołuje jednostki o tożsamym lub zbliżonym zakresie działań. Najczęściej są to biura (Biuro ds. Osób z Niepełnosprawnościami – BON) lub działy (Dział ds. Osób Niepełnosprawnych – DON) dedykowane świadczeniu pomocy studentom z niepełnosprawnościami. Niejednokrotnie Rzecznicy i Biura funkcjonują równocześnie, pozostając

⁵ A. Rakowska, *Kształcenie akademickie a niepełnosprawność*, [w:] *Student z niepełnosprawnością w szkole wyższej*, red. B. Tylewska-Nowak, W. Dykciak, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2013, s. 60

⁶ I. Chrzanowska, *Student z niepełnosprawnością – szanse i wyzwania*, [w:] *Student z niepełnosprawnością w szkole wyższej*, red. B. Tylewska-Nowak, W. Dykciak, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2013, s. 81

⁷ M. Garbat, *Uniwersytet Zielonogórski na rzecz studentów z niepełnosprawnością*, [w:] *Osoby z niepełnosprawnością w szkole wyższej. Wybrane zagadnienia*, red. H. Ochonczenko, M. Czerwińska, M. Garbat, Zielona Góra, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2011, s. 212

w ścisłej współpracy, lub Rzecznik pełni funkcję kierownika Biura, jednakże każda z tych instancji może działać niezależnie. Na niektórych polskich uczelniach funkcjonują wyłącznie Rzecznicy lub wyłącznie Biura.

Zakres zadań jednostek wspierających jest szeroki i dotyczy wielotorowego zwiększania dostępności danej uczelni, zarówno poprzez świadczenie zindywidualizowanej pomocy poszczególnym studentom, jak i działania o charakterze ogólnym, wspierające pozytywne przemiany na poziomie całych uczelni. Działania te dotyczą zarówno zagwarantowania odpowiednich zapisów w wewnętrznym prawie uchwalanym przez uczelnie, jak i realizacji zadań edukacyjnych oraz niwelowania barier.

Działalność jednostek wspierających ma na celu zapewnienie studentom z niepełnosprawnościami pełnego uczestnictwa w procesie edukacyjnym oraz możliwości osiągania celów dydaktycznych, stawianych przed wszystkimi studentami. Takie podejście gwarantuje utrzymanie standardów uzyskiwanej edukacji. Co więcej, działalność jednostek wspierających nie ogranicza się jedynie do studentów z niepełnosprawnościami, lecz obejmuje całą społeczność uczelni, dążąc do podniesienia świadomości na temat niepełnosprawności.

Cele i pytania badawcze

Badania przedstawione w ramach niniejszej publikacji mają na celu dokonanie analizy i oceny obecnie wdrażanych oraz planowanych form wsparcia studentów z niepełnosprawnościami podejmowanych przez polskie uczelnie wyższe.

W ramach realizacji założonego celu przygotowano szereg pytań badawczych, które stanowiły podstawę przygotowanych analiz:

1. Na jakim poziomie rozwoju organizacyjnego są struktury odpowiedzialne za zapewnienie wsparcia studentom z niepełnosprawnościami na polskich uczelniach wyższych?
2. Jakie potrzeby najczęściej zgłaszane są przez studentów z niepełnosprawnościami?
3. Jak przebiega proces wsparcia studentów z niepełnosprawnościami udzielanego przez dedykowane jednostki działające na polskich uczelniach wyższych?
4. Jaki jest stopień wdrożenia rozwiązań wspomagających dostosowanie polskich uczelni wyższych dla studentów z niepełnosprawnościami w obszarach dostępności: architektonicznej, edukacyjnej, proceduralnej, komunikacyjno-informacyjnej oraz społecznej?
5. Jakie działania prowadzone są w zakresie podnoszenia świadomości o niepełnosprawności na polskich uczelniach wyższych?
6. Czy i jakie kroki są podejmowane przez jednostki wspierające studentów z niepełnosprawnościami na rzecz nawiązywania współpracy zarówno z wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi podmiotami?
7. Z jakimi trudnościami mierzą się jednostki wspierające studentów z niepełnosprawnościami?
8. Jakie plany na rozwój wsparcia posiadają jednostki wspierające studentów z niepełnosprawnościami?
9. Czy typ uczelni jest istotnym czynnikiem rzutującym na działalność jednostek wspierających studentów z niepełnosprawnościami?

Metody gromadzenia i analizy materiału empirycznego

Dla realizacji powyżej sformułowanych pytań badawczych, posłużono się metodą ilościową. Zastosowanym narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety, który stanowił podstawę wspomaganego komputerowo wywiadu online (Computer-assisted web interviewing, CAWI).

Wykorzystany kwestionariusz ankiety zawierał szereg pytań zamkniętych (jednokrotnego i wielokrotnego wyboru) oraz opcjonalnych pytań otwartych, które miały na celu zbadanie funkcjonowania organizacji świadczących pomoc dla osób niepełnosprawnych na polskich uczelniach wyższych. Ponadto podjęto decyzję o wykorzystaniu w kwestionariuszu pytań z rozgałęzieniami, co miało na celu zachęcenie partycypantów do udzielania bardziej wyczerpujących odpowiedzi.

Kwestionariusz składał się z 61 pytań łącznie (z czego 53 podstawowych). Pytania przedstawione partycypantom obejmowały różne aspekty funkcjonowania podmiotów pomocowych (wielkość podmiotu, warunki lokalowe), charakterystykę studentów korzystających ze świadczonego wsparcia oraz ocenę ogólnej dostępności uniwersytetów dla osób z niepełnosprawnościami. Ocena ta obejmowała dostępność architektoniczną, cyfrową, edukacyjną oraz informacyjno-komunikacyjną. Dodatkowo w kwestionariuszu zamieszczono pytania dotyczące wyzwań i przyszłościowych planów działań badanych jednostek.

We wstępie formularza zamieszczono klauzulę przedstawiającą cel badania, politykę zarządzania danymi, informacje o zastosowanej anonimizacji udzielonych odpowiedzi oraz o planowanych formach udostępniania wyników badania – zgodnie z wytycznymi Kodeksu Etyki Socjologa Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.

Z danych pozyskanych z serwisu RAD-on (baza „RAPORTY, ANALIZY, DANE” – część Zintegrowanej Sieci Informacji o Nauce i Szkolnictwie Wyższym) utworzono bazę zawierającą adresy stron internetowych badanych uczelni. Analizując strony internetowe uczelni ujętych w przygotowanej bazie wyszukano podstrony, subdomeny, zakładki lub inne formy udostępniania informacji związanych z jednostkami oferującymi pomoc studentom niepełnosprawnym, następnie wyodrębniono dane kontaktowe, takie jak adresy e-mail i numery telefonów Biur ds. Osób Niepełnosprawnych, Pełnomocników Rektorów ds. Osób Niepełnosprawnych (lub podmiotów/osób pełniących równoważne funkcje) lub adresy dziekanatów/sekretariatów uczelni (w wypadku braku specyficznych danych kontaktowych).

Przygotowany kwestionariusz ankiety udostępniono respondentom za pośrednictwem linku umożliwiającego anonimowe udzielenie odpowiedzi, rozsyłając na zebrane adresy e-mail. Zbieranie danych prowadzono w lipcu i sierpniu 2022 r. Priorytetowo kierowano korespondencję do Biur ds. Osób Niepełnosprawnych lub Pełnomocników ds. Osób Niepełnosprawnych, kolejno (w przypadku braku lub nieaktywnych adresów e-mail) do dziekanatów i rektorów uczelni z prośbą o przekazanie wiadomości do odpowiednich adresatów. Udział w badaniu był całkowicie dobrowolny.

Łącznie otrzymano 72 poprawnie wypełnione kwestionariusze. Uzyskane dane uporządkowano, co obejmowało usunięcie pięciu zduplikowanych formularzy (ankiet wypełnionych przez więcej niż jednego respondenta z danej instytucji) i jednego nieprawidłowo wypełnionego formularza, a udzielone odpowiedzi zostały zebrane w anonimowej bazie danych. Mediana czasu spędzonego przez respondentów uczestniczących w badaniu na wypełnianiu formularza wyniosła 35 minut i 34 sekundy (n=72).

Analizy statystyczne, obejmujące tworzenie statystyk opisowych oraz wykonanie testów statystycznych przeprowadzono z wykorzystaniem pakietu PS IMAGO PRO 8 Academic (SPSS 28).

Charakterystyka grupy badawczej

Badanie objęło wszystkie w Polsce, działające (stan na lipiec 2022 r.) uczelnie wyższe, które ujęto w bazie RAD-on – łącznie 361 placówek. Wśród nich znalazło się 131 uczelni publicznych i 230 uczelni niepublicznych. Tym samym badanie objęło całą dostępną populację, więc można uznawać je za całościowe.

Respondenci poprawnie wypełnili łącznie 72 ankiety. Odpowiada to stopie zwrotu na poziomie 19,94%. Dla uczelni publicznych odnotowano znacznie wyższy wskaźnik zwrotu wynoszący 39,69% (52 ze 131 instytucji wzięło udział w badaniu). Z kolei w przypadku uczelni niepublicznych odsetek ten był niższy i wyniósł 8,69% (kwestionariusze wypełniło 20 z 230 instytucji).

W celu kategoryzacji jednostek funkcjonujących na uniwersytetach, do których rozesłano kwestionariusz, ustalono zbiorcze klasyfikacje opisujące różne typy tych jednostek, zarówno przez wzgląd na różnorodne nazewnictwo, jak i dla zachowania anonimizacji. Oryginalne nazwy jednostek obejmowały różne terminy, takie jak wsparcie psychologiczne, centrum, specjalne potrzeby, dostępność, wsparcie, odpowiedzialność społeczna, uniwersytet, zespół, sekcja, akademickie i studenckie.

Najliczniej wskazywanymi jako główne jednostki świadczące pomoc studentom z niepełnosprawnościami były Biura ds. Osób Niepełnosprawnych (69% wszystkich wymienionych jednostek), a następnie Pełnomocnicy Rektora (28%).

Dla obu typów uczelni jednostki pomocowe prowadziły działalność od 1 do 5 lat. Średnio jednostki na uczelniach niepublicznych działały przez 4,9 roku, przy czym najczęściej wskazywany czas działalności wynosił 1 rok (mediana 3 lata), odpowiednio, w wypadku uczelni publicznych, podmioty działały średnio od 8,3 roku, przy czym najczęściej wskazywanym okresem działalności również był rok (mediana wynosiła 7 lat).

Zarówno na uczelniach niepublicznych, jak i publicznych, około połowa jednostek odpowiedzialnych za wspieranie studentów z niepełnosprawnościami zatrudniała pracowników, którzy deklarowali posiadanie niepełnosprawności, zarówno prawnej, jak i biologicznej.

Przeważającą większość respondentów wskazała, że na uczelni zostało wyznaczone pomieszczenie na potrzeby świadczenia pomocy studentom z niepełnosprawnościami. Brak takiego pomieszczenia został wykazany wyłącznie w wypadku pojedynczej uczelni niepublicznej i ośmiu uczelni publicznych. Zaskoczeniem może być fakt, że większy odsetek uczelni publicznych nie posiadał wyznaczonego pomieszczenia, biorąc pod uwagę większą liczbę studentów. Jednocześnie należy zaznaczyć, że wsparcie dla studentów z niepełnosprawnościami może być nadal zapewniane, na przykład w strefach aktywności studenckiej lub w aulach. Czynnikiem decydującym o wykorzystaniu danej przestrzeni powinna być dostępność, np. ułożenie pomieszczeń na parterze lub w budynkach wyposażonych w dostępne windy.

Wyniki

Formy wsparcia studentów z niepełnosprawnościami

Zdecydowana większość jednostek reprezentowanych w tym badaniu powszechnie zapewniała wsparcie studentom z niepełnosprawnością biologiczną – bez posiadania przyznanego formalnego orzeczenia o niepełnosprawności. W zaledwie dwóch jednostkach okazanie orzeczenia było warunkiem udzielenia wsparcia.

Badane jednostki pomocowe aktywnie pozyskiwały informacje o studentach z niepełnosprawnościami studiujących na ich uczelniach, opierając się przeważająco na wnioskach o stypendia specjalne (45% odpowiedzi), bezpośrednim kontakcie ze studentami (27% odpowiedzi) oraz formularzach rekrutacyjnych wypełnianych przez kandydatów na studia (18% odpowiedzi). Pojedyncze odpowiedzi wskazywały na wykorzystanie w tym celu USOS (Uniwersytecki System Obsługi Studentów) lub podobnych systemów, a także wniosków o zakwaterowanie w domach studenckich. Poszczególne jednostki reprezentowane w ankiecie prowadziły uproszczony system ewidencji studentów, nie uwzględniający typu posiadanych niepełnosprawności lub nie posiadały dostępu do takich danych w momencie wypełniania kwestionariusza.

Jednostki świadczące pomoc w przeważającej większości informację o potrzebach studentów z niepełnosprawnościami uzyskują na drodze bezpośredniego kontaktu z inicjatywami studentów (31%). Kolejno wskazywany był kontakt z pracownikami dydaktycznymi (22%), a także kontakt indywidualny ze studentami z inicjatywy jednostki wspierającej (21%) oraz prowadzenie lokalnych badań ankietowych (17%).

Studenci z niepełnosprawnościami zgłaszali do świadczeniodawców szeroką gamę potrzeb, obejmujących różnorodne aspekty. Respondenci wskazali, iż najczęściej zgłaszano potrzeby związane z procesem edukacyjnym, takie jak zapewnienie asystentów, dostosowanie zaliczeń, udostępnienie sprzętu wspomagającego, prowadzenie zindywidualizowanych zajęć z języka obcego, zapewnienie tłumaczy Polskiego Języka Migowego oraz adaptacja materiałów dydaktycznych. Kolejną ze wskazywanych kategorii oczekiwanego wsparcia były potrzeby związane z warunkami życia studentów, obejmujące informacje dotyczące uzyskania wsparcia materialnego, usług transportowych i pomocy psychologicznej. Ponadto poszczególni respondenci wymieniali inne potrzeby obejmujące: wsparcie techniczne, wsparcie w nauczaniu zdalnym, adaptacje w domach studenckich, adaptowane zajęcia wychowania fizycznego, dofinansowanie wyjazdów typu szkolenia, konsultacje indywidualne, pomoc prawną, wsparcie w codziennym funkcjonowaniu, pomoc w kompletowaniu dokumentów związanych ze studiowaniem, rezerwację stałych miejsc parkingowych. Dodatkowo, co wskazał pojedynczy respondent, studenci z niepełnosprawnościami zwracali się do jednostek wsparcia z pomysłami na usprawnienie różnych działań uczelni.

Zapytani o najistotniejszą zasadę udzielania wsparcia respondenci powszechnie wskazywali na zasadę podmiotowości. Wymieniano również m.in. indywidualizację pomocy, godność, równość praw beneficjentów. Respondenci, udzielając studentom z niepełnosprawnościami pomocy, w przeważającej części kierowali się siedmioma zasadami wsparcia edukacyjnego (m.in. podmiotowości, indywidualizacji, równości, godności

oraz równości praw), postulowanymi przez Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich.

Kluczowymi zasobami studentów z niepełnosprawnościami, jakie respondenci wskazywali jako szczególnie istotne dla świadczenia pomocy, były związane z samooceną napotykanym problemom. Badani podkreślali, że znacznym ułatwieniem w procesie udzielania skutecznego wsparcia jest zdolność wskazania przez osoby zgłaszające się do jednostek świadczących pomoc określonych problemów lub wysunięcie propozycji oczekiwanych rozwiązań.

W ramach przeprowadzonego badania respondentom przedstawiono szereg pytań, które miały na celu określenie stanu adaptacji uczelni, na których funkcjonują jednostki pomocowe zatrudniające respondentów. Dostępność oceniano wieloaspektowo, w ramach pięciu wyróżnionych kategorii dostępności: architektonicznej, procesu kształcenia, proceduralnej, komunikacyjno-informacyjnej oraz społecznej.

DOSTĘPNOŚĆ ARCHITEKTONICZNA

Tabela 1. Wdrożone adaptacje architektoniczne z podziałem na uczelnie publiczne i niepubliczne (n=72)

Dostosowanie architektoniczne	Uczelnie publiczne	Uczelnie niepubliczne
Miejsca parkingowe dla OzN	96%	75%
Dostosowane toalety	94%	80%
Obecność wind	88%	75%
Dostosowana architektonicznie uczelniana biblioteka	83%	65%
Obecność poręczy przy schodach	83%	75%
Bliska odległość parkingów od budynku	77%	80%
Możliwość wejścia do budynków z psem asystującym	77%	75%
Dostosowane do potrzeb OzN pokoje w domach studenckich	73%	5%
Dostosowane oznakowanie budynków	73%	75%
Obecność podjazdów i platform przed budynkami	73%	45%
Obecność podjazdów i platform w budynkach	67%	50%
Informacja o dostosowaniach dla OzN w poszczególnych budynkach opublikowana na uczelnianej stronie internetowej	58%	45%
Kolorystyczne oznaczenia progów i schodów	56%	70%
Oznakowanie pomieszczeń w alfabecie Braille’a	54%	55%
Windy z informacją głosową i przyciskami oznaczonymi w alfabecie Braille’a	52%	40%
Mapa uczelnianych budynków opublikowana na stronie internetowej uczelni	40%	10%
Tyflografiki (np. dotykowe mapy i plany rozmieszczenia budynków)	38%	20%
Dostosowane dla OzN tablice i/lub mapy z informacjami o rozmieszczeniu sal w budynkach	35%	25%
Dzwonek przywołujący pomoc przy wejściach do budynków	35%	30%
Aplikacja mobilna z systemem nawigacyjno-informacyjnym	31%	10%
Fakturowe oznaczenia nawierzchni (wypukłe detale na posadzkach)	21%	30%
Ogółem wskazań [n]	678	207

Źródło: badanie własne

W ujęciu ogólnym większość z badanych uczelni charakteryzowała się znacznym stopniem wdrożenia większości rozwiązań zwiększających dostępność architektoniczną. W obu typach uczelni dominowały rozwiązania opierające się na obecności udogodnień wewnątrz budynków uczelni (dostosowane windy, toalety, poręcze przy schodach i obecność oznakowania budynków) oraz w ich bezpośrednim otoczeniu (wydzielone miejsca parkingowe, bliska odległość parkingów do budynków uczelni). Znacznie rzadziej uczelnie wdrażały dedykowane rozwiązania architektoniczno-informacyjne w postaci tyflomap, aplikacji nawigacyjnych i aplikacji mobilnych. Wzorzec wdrażania adaptacji architektonicznych przez uczelnie publiczne i niepubliczne był zbliżony, różniąc się w przypadku zaledwie jednej badanej kategorii – obecności dostosowanych pokoi w domach studenckich, co może być spowodowane potencjalnie znacznie niższą liczbą domów studenckich prowadzonych przez uczelnie niepubliczne.

DOSTĘPNOŚĆ PROCESU KSZTAŁCENIA

Tabela 2. Wdrożone dostosowania procesu kształcenia z podziałem na uczelnie publiczne i niepubliczne (n=72)

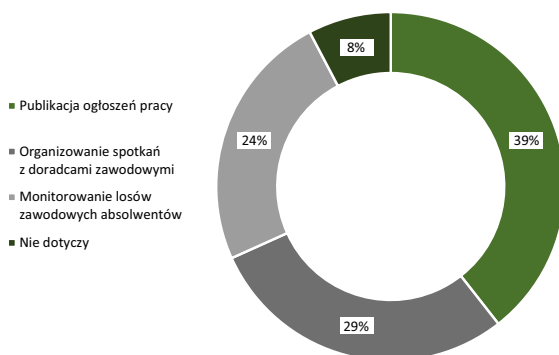
Dostosowanie procesu kształcenia	Uczelnie publiczne	Uczelnie niepubliczne
Przedłużenie czasu zdawanych egzaminów/zaliczeń	92%	65%
Zmiana formy egzaminu/zaliczenia z formy pisemnej na ustną i odwrotnie	90%	85%
Indywidualna organizacja studiów	88%	80%
Dostosowanie materiałów dydaktycznych (np. większa czcionka, wersja elektroniczna)	87%	75%
Kontakt z wykładowcami	87%	85%
Możliwość wypożyczenia technologii wspierających	83%	75%
Możliwość zdawania egzaminu/zaliczeń w osobnym pomieszczeniu	79%	60%
Wsparcie asystenta dydaktycznego	79%	75%
Dostosowane miejsca pracy dla OzN w głównej bibliotece uczelni	77%	60%
Dostosowanie materiałów egzaminacyjnych	73%	70%
Alternatywne formy zajęć wychowania fizycznego	65%	35%
Zaadaptowane lektoraty języka obcego	58%	30%
Dostępność tłumacza PJM	54%	25%
Zwiększenie dopuszczalnej liczby nieobecności	46%	60%
Pierwszeństwo przy wyborze zajęć i grup zajęciowych	29%	20%
Ogółem wskazań [n]	565	180

Źródło: badanie własne

Podobnie jak w przypadku dostępności architektonicznej respondenci raportowali znaczny stopień wdrożenia adaptacji z zakresu dostępności edukacyjnej. Większość z reprezentowanych w badaniu uczelni powszechnie udostępniała możliwość przedłużenia czasu zdawanych egzaminów i/lub zmiany formy zaliczenia dla studentów z niepełnosprawnościami, zapewniała również dostosowania materiałów dydaktycznych (np. większa czcionka, wersja elektroniczna) oraz przyznawała dla danych studentów indywidualnej organizacji toku studiów. Mniejsza część odpowiedzi dotyczyła adaptacji

lektoratów językowych, zapewnienia alternatywnych form zajęć wychowania fizycznego i stałej dostępności tłumacza PJM. Najczęściej wskazywano na pierwszeństwo studentów z niepełnosprawnościami przy wyborze grup zajęciowych i zajęć. Również w odniesieniu do dostępności procesu kształcenia często wdrażania poszczególnych rozwiązań nie wykazywała znacznych rozbieżności pomiędzy oboma typami uczelni.

Wykres 1. Dystrybucja metod aktywizacji zawodowej wykorzystywanych w badanych jednostkach świadczących pomoc (n=72)

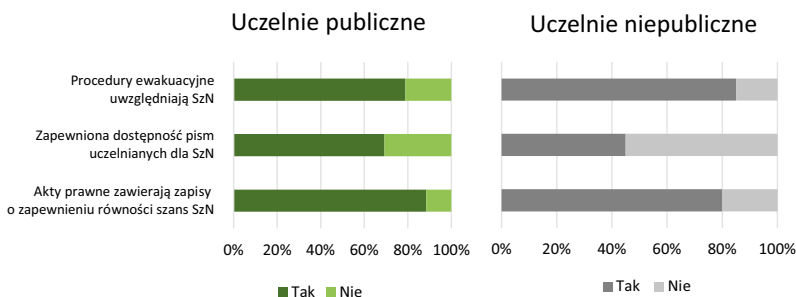

Źródło: badanie własne

Do najpopularniejszych metod aktywizacji zawodowej stosowanych przez uczelnie respondentów należało publikowanie ofert pracy dla osób niepełnosprawnych oraz umawianie spotkań z doradcami zawodowymi. Monitorowanie postępów absolwentów z niepełnosprawnościami było rzadkością, jednakże mogło być ono realizowane przez inne jednostki uczelni, np. Biura Karier. Ponadto respondenci wymieniali inne działania o charakterze aktywizacyjnym: socjoterapię, pomoc psychologów i logopedów dla przyszłych absolwentów oraz wsparcie rozwijania indywidualnych ścieżek kariery we współpracy z Biurami Karier i fundacjami.

DOSTĘPNOŚĆ PROCEDURALNA

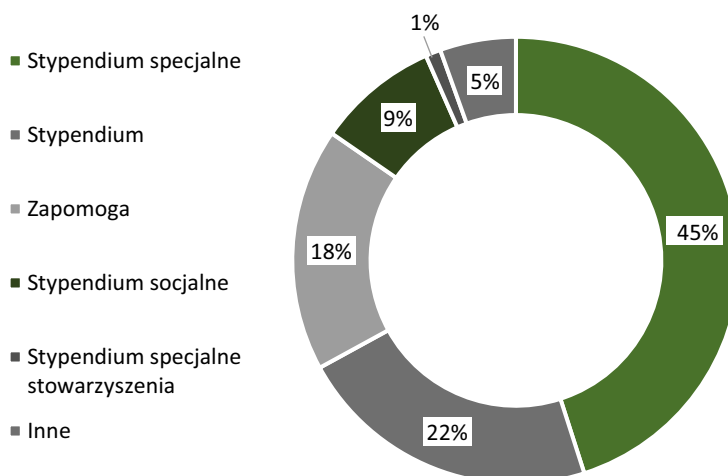
Wykres 2. Aspekty dostępności proceduralnej w badanych uczelniach (n=72)

Źródło: badanie własne

W ramach dostępności proceduralnej skoncentrowano się na trzech podstawowych aspektach stosowania praktyk z zakresu tej kategorii adaptacji obejmujących: obecność zapisów gwarantujących zapewnienie standardów równości w aktach legislacyjnych uczelni, stosowanie procedur ewaluacyjnych w zakresie działań na rzecz studentów z niepełnosprawnościami oraz zapewnienie publikacji pism wydawanych przez uczelnie w dostępnych formatach. Dwa pierwsze z wymienionych aspektów dostępności proceduralnej były wdrażane powszechnie w obu typach reprezentowanych uczelni. Aspektem wdrażanym najrzadziej było zapewnienie dostępności pism uczelnianych, przy czym w wypadku badanych uczelni niepublicznych wdrożenie tego aspektu było wskazywane rzadziej.

Wykres 3. Formy pomocy finansowej dostępnej na uczelniach respondentów (n=67)

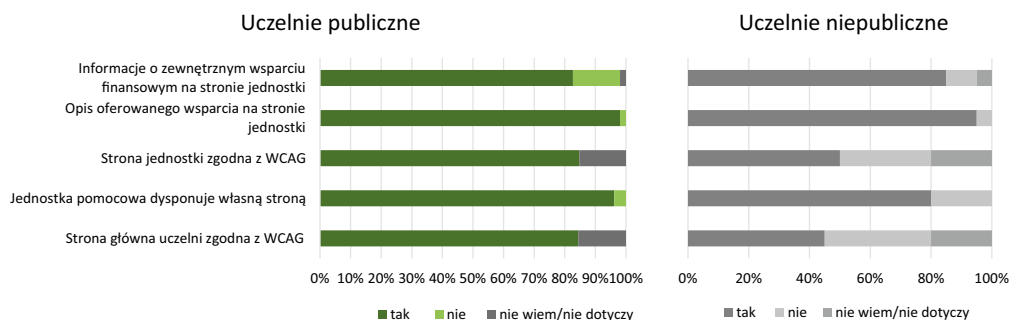

Źródło: badanie własne

Do zakresu dostępności proceduralnej zaliczane jest również zapewnienie pomocy finansowej studentom z niepełnosprawnościami. Wszystkie za wyjątkiem jednej z reprezentowanych uczelni udostępniały studentom możliwość uzyskania takich świadczeń. Do najczęściej oferowanych form wsparcia zaliczały się stypendia, w tym stypendia specjalne dla studentów z niepełnosprawnościami, zapomogi i inne rodzaje świadczeń (m.in. ulgi na czesne, stypendium rektora). Na uczelni jednego z respondentów można było uzyskać stypendium dla studentów z niepełnosprawnościami ufundowane przez Stowarzyszenie Niepełnosprawnych Absolwentów.

DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNO-INFORMACYJNA

Wykres 4. Odsetki realizacji poszczególnych aspektów dostępności proceduralnej na uczelniach publicznych i niepublicznych (n=72)

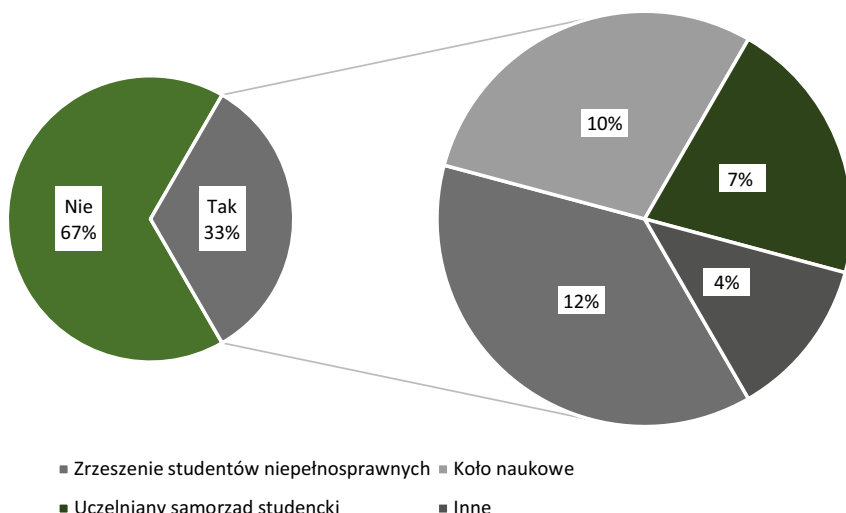
Źródło: badanie własne

Uczelnie reprezentowane w badaniu, wykazały się dużym stopniem wdrożenia badanych aspektów dostępności komunikacyjno-informacyjnej (najczęściej wdrażanym aspektem dostępności komunikacyjno-informacyjnej było udostępnianie opisu oferowanego wsparcia na stronach internetowych jednostek). Na badanych uczelniach publicznych wszystkie przedstawione w kwestionariuszu ankiety aspekty dostępności były wdrażane w wysokim stopniu. Jedynie w odniesieniu do zgodności stron uczelni oraz stron jednostek wspierających respondenci rzadziej wskazywali ich zgodność ze standardem dostępności WCAG. Również w tym aspekcie zaobserwowano największe rozbieżności pomiędzy uczelniami publicznymi a niepublicznymi – wdrażanie standardu WCAG w obu aspektach było najrzadziej raportowaną adaptacją przez badanych przedstawicieli uczelni niepublicznych.

Dodatkowym aspektem dostępności komunikacyjno-informacyjnej badanym w ramach przygotowanego kwestionariusza ankiety było wspieranie podejmowania działań w zakresie zapewniania dostępności w trakcie wydarzeń organizowanych na uczelniach. Większość reprezentowanych jednostek świadczyło taką pomoc (uczelnie publiczne 79%, niepubliczne 60%), najczęściej w formie wsparcia merytorycznego (np. przeprowadzenia audytu dostępności wydarzenia, szkoleń dla organizatorów), zapewniania tłumaczenia PJM lub udostępnienia technologii wspomagających – m.in. pętli indukcyjnej.

DOSTĘPNOŚĆ SPOŁECZNA

Wykres 5. Obecność oraz rodzaje funkcjonujących na uczelniach respondentów zrzeszeń i organizacji studenckich, których działalność związana jest z tematyką niepełnosprawności (n=72)

Źródło: badanie własne

Przeważający odsetek uczelni (67%) reprezentowanych w badaniu nie funkcjonowały organizacje lub stowarzyszenia skupiające swoją działalność w tematyce niepełnosprawności. Na uczelniach, których respondenci wykazali obecność takich organizacji, najliczniej działały stowarzyszenia studentów z niepełnosprawnościami i samorządy studenckie, aktywnie angażujące się w działania na rzecz niepełnosprawności.

Wsparcie integracji studentów niepełnosprawnych ze społecznością akademicką deklarowało 58% respondentów z uczelni publicznych oraz 50% z uczelni niepublicznych. Działania integracyjne najczęściej nakierowane były na zachęcanie studentów z niepełnosprawnościami do aktywnego udziału w życiu studenckim (np. w ramach kół naukowych lub w strukturach ogólnouczelnianych i wydziałowych studenckich samorządów). Wielokrotnie wspomniano także o tym, że studenci niepełnosprawni często podejmują samodzielną integrację realizowaną we własnym zakresie, niezależnie od placówek wsparcia. W tym kontekście raportowany był opór wśród studentów niepełnosprawnych przed utworzeniem odrębnej grupy. Dodatkowo, inne odpowiedzi podkreślały ogólny brak zainteresowania studentów niepełnosprawnych szukaniem pomocy w zakresie integracji.

Współpraca jednostek wspierających studentów z niepełnosprawnościami z wewnętrznymi oraz zewnętrznymi podmiotami

Spośród respondentów 39% wskazało na podejmowanie przez ich podmiot współpracy z innymi jednostkami zajmującymi się tematyką niepełnosprawności w ramach tej samej uczelni. Najczęściej współpraca dotyczyła studenckich stowarzyszeń osób niepełnosprawnych, ośrodków wsparcia, innych organizacji studenckich, działów pomocy materialnej, poradni psychologicznych oraz jednostek zajmujących się dostępnością i adaptacją materiałów dydaktycznych (takich jak koordynatorzy dostępności, tyflopunkty – punkty doradztwa dla osób niedowidzących oraz wypożyczalnie sprzętu). Niektórzy respondenci wymienili również konkretne jednostki, z którymi współpracują, takie jak Centrum Technologii Informatycznych, Punkt Wsparcia Osób Niepełnosprawnych w ramach BON, Centrum Kształcenia na Odległość, Rzecznik Praw i Wartości Akademickich, Dział Bezpieczeństwa Studentów, Dział Projektowania Uniwersalnego, biblioteka z obecnymi asystentami osób niepełnosprawnych oraz Rada Konsultacyjna OzN.

Respondenci wskazywali w mniej niż połowie przypadków, że jednostka, w której są zatrudnieni, podejmowała współpracę z innymi organami funkcjonującymi wewnątrz tej samej uczelni. W wypadku respondentów z uczelni publicznych odsetek odpowiedzi twierdzących wyniósł 46%, natomiast dla uczelni niepublicznych 45%. Respondenci najczęściej wskazywali podejmowanie współpracy z dziekanatami, działami rekrutacji, biurami dziekanów, bibliotekami, biurami rektora oraz działami inwestycji i remontów. Pojedynczy respondenci zawierali w odpowiedziach także kontakt z wydziałowymi pełnomocnikami ds. osób niepełnosprawnych oraz z działami promocji i prawnymi. Podejmowana współpraca dotyczyła przede wszystkim realizacji działań w celu zapewnienia dostępności (i ewaluacji ich efektów), w tym przede wszystkim planowania i wdrażania adaptacji architektonicznych, wspólnej organizacji warsztatów i zapewniania innym organom uczelni wsparcia merytorycznego w zakresie pomocy studentom z niepełnosprawnościami.

Mniej niż połowa reprezentowanych w badaniu jednostek była zaangażowana we współpracę międzyuczelnianą – 46% dla uczelni publicznych oraz 25% dla uczelni niepublicznych. Spośród jednostek biorących udział w takiej współpracy respondenci wskazywali najczęściej, że obejmuje ona wymianę doświadczeń, odbywanie wizyt studyjnych, udział w konsultacjach (dotyczących także wspólnej pracy nad nowymi kierunkami działań) oraz zapewnienie wzajemnego wsparcia merytorycznego. Respondenci wskazywali także na możliwość odbywania *job shadowingu* (obserwacji pracy osób zatrudnionych w jednostkach na innych uczelniach), organizacji wspólnych konferencji naukowych czy szkoleń. Najczęściej respondenci wskazywali współpracę z uczelniami krajowymi (w tym działającymi w tym samym rejonie kraju). Spośród polskich uczelni wskazywano najczęściej jako uczelnię współpracującą Akademię Górniczo-Hutniczą w Krakowie, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Uniwersytet Rzeszowski. Poza uczelniami polskimi wskazano liczne uczelnie z całej Europy (geograficznie najodleglejszą ze wskazanych uczelni był Uniwersytet Islandzki w Reykjavíku), w tym Uniwersytet w Cambridge. W ramach współpracy

nawiązywano również współpracę w ramach inicjatyw zrzeszających wiele uczelni, takich jak: konsorcjum ENHANCE (zrzeszające europejskie uczelnie techniczne), porozumienie Uczelni Krakowskich na rzecz OzN, związek uczelni wielkopolskich uczelni zawodowych oraz Międzyuczelniana Rada ds. Osób Niepełnosprawnych.

Częściej od współpracy międzyuczelnianej respondenci wskazywali na prowadzenie przez jednostki, w których pracują, nawiązywanie współpracy z organizacjami zewnętrznymi – współpracę taką wskazywało 71% respondentów z uczelni publicznych oraz 65% respondentów z niepublicznych. Spośród uzyskanych odpowiedzi dominowała współpraca z fundacjami i związkami działającymi na rzecz, lub zrzeszającymi osoby z niepełnosprawnościami (najczęściej Polski Związek Niewidomych, Polski Związek Głuchych, następnie pojedynczo: Fundację Agencji Rozwoju Regionalnego, Fundacja Mili Ludzie, Towarzystwo Tłumaczy i Wykładowców Języka Migowego „GEST”, Stowarzyszenie na rzecz Osób z Autyzmem, Fundacja Aktywnej Rehabilitacji, Fundacja ASPI, lokalny specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy, Koło PSONI, Fundacja Integracja, Stowarzyszenie Twoje Nowe Możliwości, klub sportowy bocci, Fundacja Transgresja). Najczęściej wymienianą przez respondentów organizacją był PFRON. Rzadziej wskazywano jednostki podlegające pod samorządy terytorialne (m.in. Powiatowa Społeczna Rada do Spraw Osób Niepełnosprawnych, Sejmik Osób Niepełnosprawnych MOPR, Urząd Miasta, Urząd Pracy) oraz organizacje sportowe (organizacja olimpiad specjalnych, kluby sportowe parasportowców). Współpraca z wymienionymi organizacjami najczęściej dotyczyła wspólnej realizacji projektów, wymiany doświadczeń, pozyskania dotacji, kooperacji w zakresie świadczenia wsparcia oraz organizacji konferencji.

Większość z jednostek wspierających studentów z niepełnosprawnościami reprezentowanych w badaniu pozyskiwało finansowanie na prowadzenie działalności z zewnętrznych źródeł, wskazując szerokie spektrum programów, w ramach których zostało im przyznane finansowanie. Najczęściej wskazywano środki dysponowane przez Ministerstwa, w tym przede wszystkim Ministerstwo Edukacji i Nauki. Kolejno wskazywano finansowanie w ramach programów oferowanych przez PFRON oraz fundusze unijne. Należy zwrócić uwagę na częste wskazywanie agencji, które dysponują środkami na zasadach konkursów – reprezentowane w badaniu jednostki pomocowe musiały zatem przygotować i przedłożyć do konkursów projekty konkurencyjne, których wysoki poziom pozwolił skutecznie uzyskać finansowanie.

Związki wdrażanych adaptacji z typem uczelni wyższych oraz aspektami funkcjonowania jednostek świadczących wsparcie

W celu analizy czynników wpływających na adaptację wdrażaną na uczelniach wyższych reprezentowanych przez respondentów wykorzystano test chi-kwadrat niezależności. Wykonano porównania dla wszystkich badanych aspektów dostępności architektonicznej, procesu kształcenia, komunikacyjno-informacyjnej oraz społecznej. Aspekty, w których udzielane odpowiedzi istotnie różniły się pomiędzy typami uczelni zestawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Aspekty/adaptacje istotnie różniące się ze względu na typ uczelni respondenta (n=72, dla wszystkich testów df=1 – odpowiedzi tak/nie, przyjęty próg istotności $p<0,05$)

Adaptacja/aspekt dostępności architektonicznej	Współczynnik Chi-kwadrat Pearsona	Istotność asymptotyczna (dwustronna)	Współczynnik d-Sommersa (wartość symetryczna)
Wyznaczone miejsca parkingowe dla OzN	7,364	0,007	0,294
Mapa uczelnianych budynków opublikowana na stronie internetowej uczelni	6,134	0,013	0,292
Obecność podjazdów i platform przed budynkami	5,024	0,025	0,264
Dostosowane do potrzeb OzN pokoje w domach studenckich	26,964	< 0,000	0,609

Adaptacja/aspekt dostępności procesu kształcenia	Współczynnik Chi-kwadrat Pearsona	Istotność asymptotyczna (dwustronna)	Współczynnik d-Sommersa (wartość symetryczna)
Dostępność drukarki brajlowskiej	4,24	0,039	0,241
Przedłużenie czasu egzaminów/zaliczeń dla SzN	4,637	0,031	0,248
Alternatywne formy zajęć wychowania fizycznego	5,439	0,020	0,273

Adaptacja/aspekt dostępności komunikacyjno-informacyjnej	Współczynnik Chi-kwadrat Pearsona	Istotność asymptotyczna (dwustronna)	Współczynnik d-Sommersa (wartość symetryczna)
Zgodność głównej strony internetowej uczelni ze standardem WCAG 2.1	5,024	0,025	0,264
Jednostka wspierająca SzNi posiada własną stronę internetową lub zakładkę	4,934	0,026	0,234
Jednostka udziela wsparcia w dostosowaniu uczelnianych wydarzeń	10,026	0,002	0,373

Adaptacja/aspekt dostępności społecznej	Współczynnik Chi-kwadrat Pearsona	Istotność asymptotyczna (dwustronna)	Współczynnik d-Sommersa (wartość symetryczna)
Obecność na uczelni organizacji studenckich związanych z tematyką niepełnosprawności	10,004	0,002	0,372

Źródło: badanie własne

Większość z badanych aspektów dostępności nie różniła się istotnie (łącznie wykonano 63 porównań). Na podstawie wartości współczynnika d-Sommersa największą siłę związku pomiędzy typem uczelni a oferowaniem zaadaptowanych pokoi w domach studenckich, co może wynikać z pojedynczego wskazania tej adaptacji przez respondentów reprezentujących uczelnie niepubliczne. Tak jak zostało to omówione powyżej, może to wynikać z braku domów studenckich w ofercie uczelni niepublicznych niż z braku adaptacji pomieszczeń. Warte uwagi są różnice niezwiązane bezpośrednio z różnicami w organizacji uczelni, obejmujące np. funkcjonowanie stowarzyszeń studenckich związanych z niepełnosprawnością (obecność takiej organizacji została wskazana jednokrotnie dla uczelni niepublicznych) czy oferowanie wsparcia w adaptacji wydarzeń.

W celu eksploracji relacji badanych aspektów posłużono się macierzą korelacji Pearsona, w której zestawiono zliczenia wskazań poszczególnych odpowiedzi dotyczących różnych aspektów dostępności oraz zmiennych dotyczących funkcjonowania jednostek pomocowych.

Wykres 6. Korelogram korelacji r-Pearsona zmiennych opisujących funkcjonowanie jednostek świadczących pomoc. Korelacja istotna na poziomie $\leq 0,05$ (dwustronnie) – tekst pogrubiony

Lata funkcjonowania jednostki świadczącej pomoc	1						
Liczba wdrożonych aspektów dostępności architektonicznych	0,38	1					
Liczba pracowników jednostki świadczącej pomoc	0,33	0,39	1				
Liczba wdrożonych aspektów dostępności procesu kształcenia	0,31	0,49	0,43	1			
Liczba oferowanych technologii wspomagających	0,31	0,6	0,51	0,6	1		
Liczba wdrożonych aspektów dostępności komunikacyjnej	0,26	0,43	0,27	0,34	0,35	1	
Liczba wdrożonych aspektów dostępności proceduralnej	-0,07	0,21	0,21	0,4	0,32	0,22	1

Źródło: badanie własne

Najsilniejsze z obserwowanych korelacji dotyczyły liczby oferowanych technologii wspierających, liczby wdrożonych aspektów dostępności procesu kształcenia oraz liczby pracowników zatrudnionych w jednostce. Słabsze korelacje zaobserwowano pomiędzy liczbą wdrażanych aspektów dostępności architektonicznej, latami funkcjonowania jednostki oraz liczbą aspektów dostępności komunikacyjnej. Aspekty dostępności proceduralnej istotnie korelowały wyłącznie z liczbą oferowanych technologii wspomagających oraz aspektami dostępności komunikacyjnej. Na tej podstawie można postawić hipotezę, że jednostki zatrudniające większą liczbę pracowników dysponują większymi możliwościami rozwoju oferty pomocy z zakresu technologii wspomagających oraz z zakresu adaptacji procesu kształcenia. Pozostałe zmienne mogą natomiast być związane w większym stopniu np. z możliwościami finansowymi i uwarunkowaniami architektonicznymi badanych uczelni (np. adaptacja architektoniczna budynków zabytkowych jest uwarunkowana opinią konserwatora zabytków i kosztochłonna) lub decyzjami administracyjnymi (np. odnośnie do organizacji strony głównej uczelni czy poruszania w uchwałach władz uczelni zagadnienia niepełnosprawności).

Istotność korelacji pomiędzy badanymi zmiennymi może stanowić przesłankę do przeprowadzenia analizy czynnikowej, np. analizy głównych składowych w celu zbadania istnienia wyróżnionych grup jednostek świadczących pomoc. Natomiast nie zdecydowano się na wykonanie tego typu analizy ze względu na relatywnie niewielką liczebność grupy badawczej (co mogłoby skutkować niemożliwością odróżnienia przypadków odstających od faktycznych zgrupowań). Niemniej jednak w wypadku kontynuowania niniejszych badań lub przeprowadzaniu badań o podobnej charakterystyce zasadnym wydaje się wykonanie takiej analizy.

Zakończenie

Polskie uczelnie wyższe aktywnie angażują się w spektrum działań dążących do poprawy dostępności ich oferty dla osób niepełnosprawnych. Podstawową formą realizacji tych działań jest powoływanie dedykowanych jednostek świadczących wsparcie w tym zakresie. Pracownicy tych podmiotów, funkcjonujących w ramach wszystkich uczelni (publicznych i niepublicznych) w Polsce byli adresatami badania przeprowadzonego w ramach niniejszej pracy.

Uzyskane dane wskazują na relatywnie wysoki stopień wdrożenia adaptacji w zakresie szeregu dostępności: architektonicznej, procesu kształcenia, proceduralnej, komunikacyjno-informacyjnej oraz społecznej w przypadku obu typów uczelni. Jednakże wciąż istnieje pole do poprawy dostępności i ograniczenia barier. Działania podejmowane wpisują się w zasady edukacji włączającej, której głównym celem jest zapewnienie równości szans w nauce i przyszłej karierze zawodowej. Ostatecznym celem działań jednostek pomocowych funkcjonujących na uczelniach jest pełna równość studentów z niepełnosprawnościami, ich integracja ze społecznością uniwersytecką i w dalszej perspektywie – szerszym społeczeństwem. Kluczowe znaczenie ma wdrożenie programów zwiększających dostępność uczelni bez uszczerbku dla jakości nauczania i przyznawania specjalnych przywilejów.

Studenci z niepełnosprawnościami są uznawani za integralnych członków społeczności studenckiej, co powinno znajdować przełożenie w uchwalaniu i realizacji systemowych rozwiązań odpowiadających ich potrzebom. Tworzenie środowiska pozbawionego barier jest niezbędne, aby umożliwić im naukę i aktywne uczestnictwo w życiu uniwersyteckim. Promowanie postaw włączających, wolnych zarówno od wykluczenia jak i podejścia protekcyjnego, jest wspólną odpowiedzialnością władz uczelni, pracowników jednostek wspierających, wykładowców, jak i studentów. Oferta uczelni powinna być w pełni dostępna dla przyszłych studentów, zapewniając równe prawa, obowiązki i dostęp do działalności badawczej, procedur edukacyjnych i ewaluacji.

Wysiłki w dążeniu do niwelowania barier muszą postępować wielotorowo, łącznie działania skupiające się na barierach materialnych, należących do domeny dostępności architektonicznej, jak i barierach o naturze społecznej wynikających z przekonań, postaw i ograniczonej świadomości na temat niepełnosprawności. Jest to zadanie złożone i wymagające potencjalnie znacznych nakładów, w szczególności, iż zapewnianie skutecznego wsparcia, musi uwzględniać zróżnicowany charakter niepełnosprawności. Do osiągnięcia sukcesu w tym zakresie może w znacznym stopniu przysłużyć się zaangażowanie osób z niepełnosprawnościami w roli samorzeczników. Dotyczy to zarówno uważności względem zasobów i potrzeb studentów korzystających z pomocy, jak i zaangażowania w ramach jednostek wspierających pracowników z niepełnosprawnościami.

Literatura

Chrzanowska I., *Student z niepełnosprawnościami – szanse i wyzwania*, [w:] *Student z niepełnosprawnościami w szkole wyższej*, red. Tylewska-Nowak B., Dykcik W., Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2013

Garbat M., *Uniwersytet Zielonogórski na rzecz studentów z niepełnosprawnościami*, [w:] *Osoby z niepełnosprawnościami w szkole wyższej. Wybrane zagadnienia*, red. Ochonczenko H., Czerwińska M., Garbat M., Zielona Góra, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2011

Paszkowicz M. A., Garbat M., *Wykształcenie szansą awansu zawodowego osób niepełnosprawnych*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Kapitał ludzki i intelektualny*, red. Woźniak M. G., Rzeszów, Katedra Mikroekonomii Wydziału Ekonomii Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005

Rakowska A., *Kształcenie akademickie a niepełnosprawność*, [w:] *Student z niepełnosprawnościami w szkole wyższej*, red. Tylewska-Nowak B., Dykcik W., Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2013

Strony internetowe

Aktywność ekonomiczna ludności Polski 1 kwartał 2022 roku, Główny Urząd Statystyczny, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5475/4/46/1/aktywnosc_ekonomiczna_1_kw_2022.pdf, [dostęp z dnia: 03.01.2024]